

## Kształtowanie charakteru nastolatków w grupie rówieśniczej

Personality development of the adolescent within their peer group

---

Każdy człowiek w ciągu całego życia przebywa w różnorodnych grupach społecznych. Sytuacja ta związana jest z pełnieniem wielu społecznych ról. Na początku środowisko istoty ludzkiej zamyka się w domu rodzinnym i jego otoczeniu a wraz z wiekiem stopniowo zatacza coraz szersze kręgi. W skład poszerzającego się środowiska wchodzi sąsiedztwo, grupy rówieśnicze, lokalna społeczność, przedszkole, szkoła i inne instytucje (Winławski, 1976: 25-26).

Funkcjonowanie w grupie jest zatem stałym elementem życia w społeczeństwie. W literaturze przedmiotu odnaleźć można wiele różnorodnych klasyfikacji grup. W niniejszej pracy główna uwaga skupia się na grupie rówieśniczej, dlatego istotnym jest uświadomienie, czym ona jest.

Według definicji zamieszczonej w encyklopedii pedagogicznej grupa rówieśnicza jest to „swoista zbiorowość społeczna, czyli zbiorowość ludzi, posiadająca jakąś wspólną cechę, którą wyróżniają przypadkowi obserwatorzy nawet, jeżeli w danej grupie jest ona niezauważalna”. Mówiąc o grupie mamy do czynienia z minimum dwiema osobami o wspólnych cechach, jednak w sytuacji grup rówieśniczych, gdzie relacje muszą być nie tylko zwrotne, ale i wymienne, konieczne jest uczestnictwo kilku osób, by zachodziła prawidłowość oddziaływać. Dla stworzenia takiej grupy ważne jest uświadomienie sobie wspólnego celu i ogólnej aprobaty podejmowanych kroków i środków wiodących do jego realizacji (Czapów, 1993: 220).

Z kolei Tadeusz Pilch za grupę rówieśniczą uznaje „organizm społeczny wyróżniony spośród innych nie ze względu na cechę demograficzną – wiek, lecz ze względu na typ więzi, oraz bliskie, nacechowane wzajemną aprobatą uczestnictwo” (Pilch, 1995: 175).

Natomiast Stanisław Kowalski twierdzi, że „grupa rówieśnicza jest efektem dążenia dzieci lub młodzieży w zbliżonym wieku i o podobnych potrzebach do stworzenia własnej społeczności mającej służyć zaspokajaniu potrzeb,

poza nadzorem dorosłych lub przy akceptacji z ich strony” (Kowalski, 1974: 149). S. Kowalski wskazuje również na stopień trwałości grup rówieśniczych, na rodzaj jej organizacji oraz zainteresowań i potrzeb. Mogą one powstawać spontanicznie lub pod wpływem motywacji racjonalnej, mogą być przelotne lub bardziej trwałe, w mniejszym lub większym stopniu zorganizowane. O krótkotrwałości tych grup przeważnie przesądza ich spontaniczny charakter powstawania. Młodzież, łącząc się w grupy, dąży do pewnej samodzielności oraz wymknięcia się spod ciągłej kontroli dorosłych (Kowalski, 1974).

Stanisław Kawula zaś określa rówieśników jako grupę małą, pierwotną, nieformalną a „zrzeszanie się młodych w grupy równolatków jest cechą współżycia zbiorowego” (Kawula, 2001: 399). Młodzież z danej grupy dobrze się zna i często łączy się w pary, przykładem może być grupa podwórkowa. Panują w niej stosunki koleżeńskie, towarzyskie i przyjacielskie. Grupa ta powstaje w sposób spontaniczny i jest pozbawiona określonych wzorców, oficjalnej struktury, gdyż głównym jej celem jest zabawa i wspólne spędzanie czasu wolnego. Przynależność do tej grupy jest dobrowolna a jej członkowie silnie identyfikują się z nią (Izdebska, 2003: 256).

Grupa rówieśnicza jest odpowiedzią na niezaspokojone potrzeby i zainteresowania jej członków w warunkach życia sformalizowanego, a najważniejsze z nich są więzi emocjonalne, czyli potrzeba przynależności i aprobaty. Ze zjawisk otaczającego ich świata, młodzież uwzględnia tylko te treści społeczne, które są dla nich aktualnie ważne. Dlatego też członkowie grupy często mają zmienne i sprzeczne nastawienia, cechuje je również ciekawość i poszukiwanie nowych doświadczeń (Znaniński, 1973).

Z licznych badań przeprowadzonych w Polsce i za granicą wynika, że duży wpływ na kształtowanie charakteru i osobowości dzieci i młodzieży wywierają grupy rówieśnicze. Często wpływ ten okazuje się ważniejszy od zamierzonych oddziaływań stosowanych przez nauczycieli i rodziców.

W niniejszym szkicu zostały zasygnalizowane jedynie wybrane elementy kształtowania osobowości i charakteru młodzieży licealnej w Polsce i we Francji. Podjęta przeze mnie analiza grup rówieśniczych wynikała przede wszystkim ze zmian w organizacji oświaty zarówno polskiej jak i francuskiej oraz przynależności obu grup młodzieży do państw Unii Europejskiej. Wyniki prezentowanego sondażu są częścią obszernych badań prowadzo-

nych w pierwszej dekadzie obecnego stulecia (2005-2008) w regionie radomskim i paryskim wśród młodzieży, która kształciła się w trzech różnych środowiskach. W regionie radomskim w liceach na wsi (Solec, Sienno, Mariówka), w małych miastach (Lipisko, Hża, Skaryszew) i w Radomiu oraz w regionie Île-de-France w liceach w małych miastach (Romainville, Savigny-sur-Orge, Athis-Mons) i w Paryżu. Badaniami zostało objętych 14 placówek oświatowych w tym 9 szkół w Polsce (siedem liceów ogólnokształcących publicznych i dwa licea katolickie) oraz 5 we Francji (dwa licea ogólnokształcące publiczne, jedno liceum katolickie i dwa licea zawodowe). Sondaż został przeprowadzony na próbie 691 uczniów. Wśród nich było 455 licealistów z Polski, którzy kształcili się w 18 klasach (w 9 pierwszych i 9 maturalnych) o profilu humanistycznym oraz 236 uczniów z Francji z 10 klas (5 pierwszych i 5 maturalnych) o profilach: humanistyczny, pracownik opieki społecznej, asystent pielęgniarki opiekującej się noworodkami oraz nauki i technologii przemysłowej.

### Rówieśnicy, nauczyciele i rodzina

Jedną z ważnych grup, w której znajdują się rówieśnicy, stanowi klasa szkolna. Duży wpływ na atmosferę w tej grupie mają nauczyciele, ich osobowość, postawa, zaangażowanie w pracę oraz zdolności organizacyjne. Odpowiednie cechy nauczyciela mogą sprawić, że klasa zdobywa wysokie osiągnięcia. Na panującą wśród rówieśników atmosferę wpływają także inne czynniki takie jak: określone normy przyjęte przez grupę, poziom integracji członków młodzieży, stosunki pomiędzy poszczególnymi rówieśnikami oraz ich pozycja i rola w grupie. Zdaniem Doroty Ekiert-Grabowskiej klasa oprócz przyswajania treści kształcenia jest środowiskiem wychowawczym „w niej dokonuje się proces wychowania: przekazywanie wzorów zachowań, norm moralnych, czy kształtowanie postaw” (Ekiert-Grabowska, 1982: 8).

Wypowiadając się o grupach młodzieżowych, F. Znaniecki zwrócił uwagę na konieczność kontroli i wychowawczego pokierowania grupą rówieśników po to, aby osiągnąć zamierzone cele. Potrzeba ta wynika z niezgodności między zainteresowaniami młodzieży a kierunkiem wskazywanym przez dorosłych oraz ze skłonności buntowniczych młodych osób wobec tych, którzy usiłują wpływać na ich wychowanie (Znaniecki, 1973: 150-153).

Istotny wpływ na kształtowanie się osobowości i preferencji młodzieży z regionu radomskiego mieli rówieśnicy, którzy udzielali wsparcia, gdy aspiracje kolegów i koleżanek były akceptowane przez innych lub działali niekorzystnie w momencie pojawienia się motywacji nieakceptowanych. Szczególną uwagę, w moich badaniach, zwróciłam na kwestię oczekiwania uczniów wobec wybranej szkoły oraz na ocenę, jaką jej wystawiali. Na podstawie tych stwierdzeń można wiele dowiedzieć się o współczesnej młodzieży, jej systemie wartości, poglądach i planach na przyszłość. Istotną rolę w procesie formowania się drogi życiowej młodzieży pełnią także rodzice, którzy ukierunkowują swoje dzieci, na podstawie własnych doświadczeń życiowych, wskazują, kim warto być, czemu warto się poświęcić. Rodzice starają się rozbudzić w dzieciach zamiłowanie do nauki i przekazać im swoje niezrealizowane marzenia, dotyczące wyboru drogi kształcenia, zawodu czy zainteresowań. Pewne aspiracje i cele przekazują także z pokolenia na pokolenie. Jako przykład wpływu i znaczenia rówieśników, nauczycieli oraz rodziny na osobowość młodzieży niech posłużą wypowiedzi badanych licealistów:

„Ja wybrałabym ponownie tę samą szkołę nie dlatego, że są lepsi nauczyciele w innej szkole, ale dlatego, że są tutaj niezwykli uczniowie” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Wybrałabym tę szkołę ze względu na ludzi, których tutaj można poznać i mieszkanie w internacie, które ubogaca człowieka, ponieważ nie żyje się tylko 6 czy 8 godzin w szkole. Można poznać każdego osobiście i bliżej, można nauczyć się współżycia z ludźmi, odpowiedzialności za siebie, samodzielności i integracji nie można patrzeć tylko na siebie” (KLO w Mariówce, uczennica, kl. III).

„W szkole tej, mimo wszystko, spotykają się ludzie, którzy są zlepkiem takich można powiedzieć różnych nurtów kulturowych: jedni zainteresowani są literaturą, inni muzyką, teatrem i w ten sposób tworzą fajną atmosferę” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Z opowiadań mojego brata-absolwenta słyszałam, że ludzie tu są znakomici, są przyjacielsko do siebie nastawieni, tymczasem tak naprawdę każdy patrzy na siebie spode łba, każdy udaje, że kogoś lubi, a tak naprawdę rywalizuje ze sobą” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Nie mogę zgodzić się z koleżanką, która mówiła, że patrzymy na siebie wilkiem, bo prawda jest taka, że są osoby, którym zależy przede wszystkim na

ocenach i nie zważają na to, co się dzieje obok, ale są też tacy, którzy zwracają uwagę na drugą osobę i właśnie ja się między takimi ludźmi znalazłam” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Oczekiwaliśmy wysokiego poziomu nauczania, wychowania w duchu katolickim, religijnym, myśleliśmy, że nauczyciele będą sprawiedliwi” (KLO w Mariówce, uczennica, kl. I).

„Nie jestem zadowolony, bo jest niski poziom, mało się uczę i mam dobre oceny. Wiem, że mógłbym poświęcić więcej czasu na naukę, a nie muszę się uczyć” (LO w Siennie, uczeń, kl. I).

„Jest za niski poziom, za mało kół zainteresowań i zajęć pozalekcyjnych, nauczyciele każą nam się uczyć w domu i nie wiele wykładają w szkole” (LO w Siennie, uczennica, kl. I).

„Ja, jak przyszedłem do tej szkoły, to myślałem, że tutaj jest bardzo wysoki poziom, jak mi mówiono, ale szczerze mówiąc, to po przyjeździe tutaj, to muszę powiedzieć, że zdanie zmieniłem. Poziom jest bardzo niski, złe podręczniki i zły sposób nauczania” (LO w Iłży, uczeń, kl. III).

„Liczą się tylko pierwsze dni, jak przyszedliśmy tutaj do szkoły, dostaje się oceny za wygląd, za zachowanie i tak się utarło i tak jest do tej pory jesteśmy zaszufładowani” (LO w Iłży, uczennica, kl. III).

„Tutaj nauczyciele nie zajmują się uczniem z talentami, na przykład: ktoś ma jakieś zdolności większe od nauczyciela, to jesteśmy ignorowani i sprowadzani do parteru, że się wymądrzamy, tutaj w większości uczy stare pokolenie, stary sposób nauczania, które nie posiada takiej inicjatywy, po prostu już im się nie chce pracować, przychodzą po to, aby wyklepać stare wyuczone formułki i tyle” (LO w Iłży, uczeń, kl. III).

„Ja liczę na to, że będziemy również dobrze przygotowani, nie tylko do matury, ale również do przyszłego życia w rodzinie, czyli wychowają mnie tutaj pod względem wiary. Myślę, że w kontaktach z uczniami i nauczycielami czegoś się nauczę, jak postępować z ludźmi” (KLO w Radomiu, uczeń, kl. I).

„Jestem zadowolona, bo jest niski poziom i nie muszę się uczyć, ale martwię się, że nie dostanę się na studia” (LO im. K. K. Baczyńskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Szkoła nie rozwija nasze pasje, jeśli mamy jakieś pasje ponadprogramowe, raczej nas ignoruje i w gruncie rzeczy nie pozwala nam na pełny rozwój,

tylko każe nam iść innymi torami, trzymając się programu i nie możemy się rozwijać” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Niektórzy nauczyciele ignorują nas do takiego stopnia, że kiedy przychodziliśmy z inicjatywą i chęcią zrobienia czegoś ponad program, to potrafili nam dać cały rząd argumentów, że jednak nie będziemy mieli na to czasu i w ogóle tak naprawdę to, czy się nadajemy do tego, co chcemy zrobić” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. III).

„Podoba mi się niepowtarzalny klimat tej szkoły. Moja siostra tutaj chodziła i mówiła, że takiej atmosfery jeszcze nie miała w żadnej szkole dotychczas” (LO w Łży, uczeń, kl. III).

„Sympatyczny dyrektor, no i tradycja – nasi rodzice tutaj chodzili!” (LO w Łży, uczennica, kl. III).

„Mama tu chodziła i wie, że ta szkoła otworzy mi tak jakby drzwi na studia dobre i co będę chciała, to tutaj będę mogła rozwijać swoje zainteresowania i dlatego, że był profil humanistyczny, a ja się do humanistycznych bardziej przykładam i wahałam się między Chałubińskim, ale mój brat tam chodził i mi bardzo odradzał na rzecz Kochanowskiego, że tu nauczyciele lepiej nauczą i że się skupiają na uczniu w przeciwieństwie do innych szkół, gdzie nauczyciele widzą tylko swój przedmiot i nie interesuje go, że uczeń ma, na przykład predyspozycje językowe” (LO im. J. Kochanowskiego w Radomiu, uczennica, kl. I).

Interesujące okazały się także wypowiedzi licealistów z Francji dotyczące kontaktów z rówieśnikami oraz zainteresowań i kształtowania osobowości:

„Po zajęciach większość z nas idzie z przyjaciółmi do kawiarni, aby spędzić czas przyjemnie i zabawić się. Każdy ma swoje hobby i własną pomysłowość. Ja lubię pływać i jazdę konną” (LO w Paryżu, uczennica, kl. III).

„Wolę spotkać się ze znajomymi poza szkołą. Spotkania te są bardzo budujące, mówimy o wielu rzeczach, dzielimy nasze obawy, myślimy wspólnie” (LO w Paryżu, uczennica, kl. III).

„Wolę spędzać czas w domu z rodziną. Rysuję, gram na skrzypcach, słucham muzyki, oglądam filmy – to inny świat” (LO w Savigny-sur-Orge, uczennica, kl. I).

„Po zajęciach idę do domu. Kocham czytać opowiadania i czuję ogromną przyjemność przeczytania ich jeszcze raz (KLO w Athis-Mons, uczennica, kl. III).

Z przedstawionych wypowiedzi wynika, że rodzina nadal odgrywa ważną rolę w kształtowaniu drogi życiowej swoich dzieci, chociaż nie zawsze decyzje te są akceptowane przez młodzież. Z kolei nauczyciele, poprzez stałe budowanie własnego autorytetu, powinni dawać przykład swą postawą i działaniami oraz kształtować prawidłowe aspiracje moralne, kulturalne i społeczne wśród młodzieży.

### Czas wolny młodzieży polskiej i francuskiej

Największy wpływ grupy rówieśniczej na jednostkę jest widoczny w okresie jej dojrzewania. W tym czasie młodzież spędza z rówieśnikami większą część wolnego czasu, a grupa rówieśnicza wywiera wpływ na jej opinie, postawy i zachowania, na styl ubierania się, wybór muzyki czy literatury, a wychowawcze oddziaływanie grup rówieśniczych może być zarówno pozytywne jak i negatywne.

W okresie dorastania zostaje osłabiony autorytet rodziców i innych dorosłych osób. Wtedy właśnie grupa rówieśnicza staje się dla młodego człowieka punktem odniesienia, a przynależność do niej stwarza młodzieży możliwość znalezienia ciekawego środowiska, uczy współdziałania, poczucia własnej wartości i przydatności. Pomiędzy członkami grupy nawiązują się więzi przyjaźni (Misztal, 1974: 185).

Młodzież szkół średnich zbliża wzajemne zainteresowanie niektórymi przedmiotami, zaangażowanie w pracę społeczną, rozwijanie uzdolnień artystycznych itp. Wspólne przeżycia, doświadczenia i wartości grupy scalają coraz bardziej jej członków. Są to między innymi imprezy, dyskoteki, wycieczki turystyczne, wyjścia do kina, teatru czy spotkania towarzyskie. Ich wynikiem jest wzajemne pobudzanie motywacji do pracy nad sobą, dalszym rozwojem osobowości, budzenie aspiracji życiowych oraz dokształcanie się w wybranych specjalnościach. W zależności od zainteresowań młodzieży grupa może przyczynić się do pogłębiania i rozwijania talentów, czy zapewnić przyjemny i pożyteczny relaks, który jest korzystny w procesie uspołeczniania. Może także wpłynąć negatywnie, powodując destrukcyjne skutki w zachowaniu i postępowaniu nastolatków. Wobec powyższych rozważań istotne okazało się zbadanie, w jaki sposób grupy młodzieży polskiej i francuskiej spędzają swój wolny czas. Wypowiedzi licealistów ilustruje tabela 1.

**Tabela 1. Sposoby spędzania czasu wolnego przez młodzież z regionu radomskiego**

Sposoby spędzania wolnego czasu	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
	N= 455	%	N= 294	%	N= 161	%
<b>Słuchanie muzyki</b>	156	<b>34</b>	115	<b>39</b>	<b>41</b>	<b>25</b>
<b>Ze znajomymi</b>	147	<b>32</b>	114	<b>39</b>	<b>33</b>	<b>20</b>
Czytanie	117	26	95	32	22	14
Oglądanie TV	84	18	64	22	20	12
Komputer i internet	72	16	23	8	49	30
Uprawianie sportu	66	14	21	7	45	28
Spanie	32	7	29	10	3	2

*Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści mogli podać kilka różnych form spędzania wolnego czasu.*

Spośród form wymienianych przez badaną grupę z regionu radomskiego najpopularniejsze okazały się: słuchanie muzyki (34%) oraz kontakty ze znajomymi (32%). Co czwarty badany (26%) przeznaczał swój wolny czas na czytanie (książek, prasy i różnego rodzaju tekstów). Licealiści oglądali też telewizję (18%), korzystali z komputera i internetu (16%) oraz uprawiali sport (14%). Nieco mniej wskazań (poniżej 10%) uzyskały takie formy jak: spanie, odpoczywanie i spacer, oglądanie filmów DVD, spotkania z sympatią i udział w imprezach, tj. przede wszystkim w dyskotekach, oraz pomaganie rodzicom.

Ważne wydało mi się również sprawdzenie, jaki wpływ na formy spędzania czasu wolnego ma środowisko respondentów. Zmienna ta wykazała, że licealiści radomscy, zarówno dziewczęta (41%) jak i chłopcy (28%), najchętniej swój wolny czas spędzali ze znajomymi (36%) albo, słuchając muzyki (30%, tj. 35% dziewcząt i 21% chłopców). Miejsce trzecie, podobnie jak w całej badanej zbiorowości, przypadło czytaniu (26%), i – znów tak samo jak w przypadku ogółu badanych – częściej wybierały je dziewczęta (32%) niż chłopcy (16%). Licealiści radomscy nie wyróżniali się pod względem oglądania telewizji i uprawiania sportu, natomiast korzystanie z komputera i internetu w Radomiu zadeklarowało nieco mniej osób (12%) niż w całej badanej zbiorowości. W małych miastach z kolei – tak samo jak wśród ogółu badanych – na miejscu pierwszym znalazło się słuchanie muzyki (42%), drugie spośród wskazań okazały się spotkania ze znajomymi (28% wobec 32%), nieco rzadziej też uprawiano



sport (11% wobec 14%). Na podobnym poziomie utrzymywało się natomiast czytanie (23% wobec 26%) oraz korzystanie z komputera i internetu (18% wobec 16%). Natomiast młodzież, która uczęszczała do liceów wiejskich, czas wolny spędzała podobnie jak licealiści z Radomia. Najbardziej preferowaną formą były spotkania ze znajomymi (33%), słuchanie muzyki (30%), czytanie książek (30%), oglądanie TV (21%), uprawianie sportu (18%), korzystanie z komputera i internetu (17%) oraz spacerowanie (11%).

Francuscy licealiści z regionu Île-de-France pod względem sposobów spędzania czasu wolnego nie różnili się specjalnie od swoich polskich rówieśników z okolic Radomia (tabela 2).

**Tabela 2. Sposoby spędzania czasu wolnego przez młodzież z regionu Île-de-France**

Sposoby spędzania wolnego czasu	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
	N=236	%	N=168	%	N=68	%
Wyjście ze znajomymi	77	<b>33</b>	62	<b>37</b>	15	<b>22</b>
Czytanie	59	25	52	31	7	10
Słuchanie muzyki	45	19	32	19	13	19
Uprawianie sportu	41	17	18	11	23	34
Komputer i internet	39	16	20	12	19	28
Oglądanie TV	31	13	20	12	11	16
Kino	20	8	16	10	4	6

*Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści mogli podać kilka różnych form spędzania wolnego czasu.*

Najpopularniejsze wśród tej młodzieży okazały się spotkania ze znajomymi (33%), następnie czytanie książek i prasy (25%) oraz słuchanie muzyki (19%). Na kolejnych miejscach znalazło się: uprawianie sportu (17%), korzystanie z komputera i internetu (16%) i oglądanie TV (13%). Wszystkie wymienione formy cieszyły się dużym zainteresowaniem również wśród licealistów z regionu radomskiego. Jednak młodzież francuska uzupełniała je zajęciami, które nie pojawiały się w wypowiedziach ich polskich rówieśników, a mianowicie: chodziła do kina (8%) i teatru (2%), robiła zakupy (5%), rysowała (3%), tańczyła (2%), zwiedzała muzea (2%) i telefonowała (2%). Dla odmiany licealiści w Polsce czas wolny przeznaczali na sen i odpoczynek, bawili się na dyskotekach i oglądali filmy DVD.

Natomiast między młodzieżą, pochodzącą z poszczególnych środowisk, nie było większych różnic. Licealiści z Paryża preferowali spotkania ze znajomymi (38%), czytanie (28%), korzystanie z komputera i internetu (26%), oglądanie telewizji (23%), uprawianie sportu (21%) oraz słuchanie muzyki, chodzenie do kina i rysowanie (po 13% wskazań). Czasem spacerowali (6%), chodzili do muzeum (4%) oraz robili zakupy, spali i tańczyli (po 2% wskazań).

Ich rówieśnicy z małych miast również najczęściej spotykali się z przyjaciółmi (31%) i czytali (24%), następnie słuchali muzyki (21%), uprawiali sport (16%), korzystali z komputera i internetu (14%) oraz oglądali telewizję (11%). Do kina chodziło 7% tej młodzieży, na zakupy czas wolny przeznaczowało 5% a na rysowanie 4%. Z teatru korzystało 3% licealistów i tyle samo preferowało spanie. Młodzież z regionu paryskiego w czasie wolnych chodziła także do muzeum, spacerowała, tańczyła i telefonowała (po 2% wskazań).

Porównując wypowiedzi licealistów z Polski i z Francji na temat czasu wolnego, należy zauważyć, że jedni i drudzy spędzali go poza szkołą. O ile jednak pierwsi preferowali indywidualne organizowanie sobie zajęć i w ogóle nie wymienili przy tej okazji instytucji kultury, o tyle drudzy słuchanie muzyki, czytanie czy spotkania z kolegami uzupełniali wizytami w kinie, teatrze i muzeum. Młodzież francuska częściej wskazywała na zajęcia typu hobby, np. rysowanie, taniec, natomiast licealiści z Polski częściej mówili o biernym odpoczynku.

### Źródła informacji o książkach wartych przeczytania

W okresie dorastania młodzież coraz silniej odczuwa potrzebę przynależności do grupy zwłaszcza wtedy, kiedy nie są zaspakajane ich zainteresowania i aspiracje w środowisku dorosłych, wówczas szuka zrozumienia i poparcia wśród rówieśników, którzy mają podobne zainteresowania i pragnienia, te same potrzeby oraz słabości. Nastolatkom zależy na uznaniu i akceptacji ze strony innych członków grupy. Zbiorowość ta stwarza więc możliwość zaspakajania tych potrzeb i zapewnia emocjonalne bezpieczeństwo. W kontaktach z rówieśnikami dzieci odczuwają swobodę i niezależność, ponieważ pozbawione są kontroli osób dorosłych, a poza tym rówieśnicy podsuwają uniwersalne sposoby zachowań, które nieznanne są dziecku w rodzinie (Izdebska, 2003: 273-274).

W grupach rówieśniczych spotykają się różne indywidualności, a przez wzajemne kontakty i współpracę oddziałują na siebie. Stwarza to również

możliwość wymiany elementów kultury. Zdaniem Lecha Witkowskiego w grupie rówieśniczej zachodzą pozytywne relacje, co wpływa korzystnie na dalszy rozwój jednostki. Daje szansę na autonomię oraz integralność osobową w dorosłym życiu. Rozwój umiejętności życiowych w okresie dorastania zależy w znacznym stopniu od charakteru kompensacji, jakie oferuje grupa. Dzięki interakcji w grupie jednostka lepiej radzi sobie z zachodzącymi zmianami psychologicznymi i fizjologicznymi. Poza tym w grupach składających się zarówno z chłopców i dziewcząt następuje społeczne umocnienie różnic płci (Witkowski 2000: 48 – 49, 138).

Na pytanie skąd dowiadujesz się o książkach, które warto przeczytać. Grupa młodzieży z regionu radomskiego wskazała na kręgi towarzyskie (61%). Zbliżone znaczenie, dla tej młodzieży, miały wiadomości pochodzące z mediów: prasa (26%), telewizja (24%) i internet (18%). Dużą wagę przywiązywali również do informacji od nauczycieli (20%). Badani licealiści polegali także na opinii rodziny (11%). Rola trzech pozostałych źródeł, które wskazali respondenci, była dosyć zaskakująca. Tylko troje licealistów (1%) wymieniło, że informacje o książkach wartych przeczytania czerpali od bibliotekarzy, a zaledwie 2 osoby (0,5%) uznało księgarnie jako miejsce pozyskiwania informacji o literaturze. Powyższe deklaracje prezentuje tabela 3.

**Tabela 3. Źródła informacji o książkach według respondentów z regionu radomskiego**

Źródła informacji o książkach	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
	N=455	%	N=294	%	N=161	%
<b>Znajomi</b>	277	<b>61</b>	208	<b>71</b>	69	<b>43</b>
Prasa	120	26	89	30	31	19
Telewizja	107	24	80	27	27	17
Nauczyciele	89	20	69	23	20	12
Internet	84	18	50	17	34	21
Rodzina	51	11	41	14	1	6

*Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści mogli wskazać kilka różnych źródeł informacji.*

Warto zwrócić uwagę na fakt, że zarówno dziewczęta jak i chłopcy najczęściej czerpali informacje o książkach wartych przeczytania z kontaktów

osobistych takich jak: znajomi, nauczyciele, rodzina oraz ze źródeł oficjalnych (prasa, telewizja, internet).

W sposobach zdobywania informacji o książkach, które warto przeczytać, wśród młodzieży z regionu radomskiego wystąpiły niewielkie różnice pomiędzy licealistami w poszczególnych środowiskach. Młodzież z Radomia najczęściej czerpała informacje od znajomych (64%), z prasy (29%), z internetu (26%), z telewizji (24%), od rodziny (14%) i od nauczycieli (13%).

Wśród badanej młodzieży, która uczyła się w małych miastach w regionie radomskim, podobnie jak w samym Radomiu, głównymi źródłami informacji o książkach byli znajomi (58%) i prasa (25%), nieco większą rolę niż internet (16%) pełniła telewizja (22%), natomiast zdecydowanie więcej osób, niż w całym badaniu, wymieniło w tym kontekście nauczycieli (19%) jako przewodników po świecie książek.

Respondenci, którzy kształcili się w liceach na wsi w regionie radomskim, o książkach, które warto przeczytać dowiadywali się przede wszystkim od znajomych (61%), a na drugim miejscu znalazły się porady od nauczycieli (28%). Licealiści ze wsi kierowali się również informacjami zamieszczonymi w mediach (prasa 26%, telewizja 25% i internet 14%) oraz uzyskiwanymi od członków rodziny (12%).

Nieco odmiennie źródła informacji o książkach wartych przeczytania wskazywali respondenci z regionu Île-de-France, które mieściły się w tych samych kategoriach wymienionych przez młodzież z regionu radomskiego. Odpowiedzi licealistów francuskich prezentuje tabela 4.

**Tabela 4. Źródła informacji o książkach według respondentów z regionu Île-de-France**

Źródła informacji o książkach	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
	N=236	%	N=168	%	N=68	%
<b>Internet</b>	103	<b>44</b>	67	<b>40</b>	36	<b>53</b>
<b>Znajomi</b>	39	<b>17</b>	31	<b>18</b>	8	<b>12</b>
Księgarnie	29	12	23	14	6	9
Rodzina	24	10	18	11	6	9
Prasa	22	9	18	11	4	6

*Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści mogli wskazać kilka różnych źródeł informacji.*

Młodzież z regionu Île-de-France najczęściej poszukiwała informacji o wartościowych książkach w internecie (44%). Wypowiedzi te wskazywały zarówno chłopcy (53%), jak i dziewczęta (40%). Respondenci francuscy o książkach wartych przeczytania dowiadywali się również od znajomych (17%). Ważną rolę w poszukiwaniu przewodników po świecie książek, wśród licealistów francuskich, odgrywały księgarnie (12%). Podobnym zainteresowaniem cieszyły się informacje uzyskiwane od członków rodziny (10%) oraz z prasy (9%). Młodzież z regionu Île-de-France czerpała informacje o książkach również od nauczycieli i z telewizji (po 7% wskazań).

Licealiści z Paryża informacji o książkach wartych przeczytania poszukiwali najczęściej w internecie (47%), wiedzę tę czerpali również od znajomych i od rodziny (po 19% wskazań), z prasy (15%) oraz od nauczycieli (13%). Najmniej wskazań – wśród tej młodzieży – uzyskały informacje z księgarni (9%), od bibliotekarzy i z telewizji (po 4% wskazań).

Grupa młodzieży z małych miast regionu Île-de-France, która brała udział w sondażu, wykazała podobne zainteresowania źródłami informacji o książkach, jak ich rówieśnicy z Paryża, Oprócz informacji, które czerpali z internetu (43%) i od znajomych (16%) nieco większe zainteresowanie wykazali w poszukiwaniu informacji z księgarni (13%) od rodziny i z prasy (po 8% wskazań) oraz z telewizji i od bibliotekarzy (po 7% wskazań) niż od nauczycieli (5%).

Z powyższej analizy wynika, że największy wpływ na kształtowanie zainteresowań czytelniczych licealistów z regionu radomskiego miały opinie znajomych, natomiast w okręgu paryskim młodzież poszukiwała informacji o wartościowych książkach częściej w internecie, ale duży wpływ mieli również znajomi. Wskazując na kręgi rodzinne, zarówno młodzież z Polski, jak i z Francji, wykazała podobne zainteresowania w poszukiwaniu źródeł wartościowych książek, ale zdecydowanie różnili się we wskazaniach księgarni jako przewodnika po świecie lektur, która pełniła ważną rolę wśród licealistów francuskich.

## Podsumowanie

Z powyższych zestawień wynikało, że badana młodzież – mimo różnic historycznych i kulturowych – gustowała najczęściej w tych samych sposobach spędzania wolnego czasu. Formy te można podzielić na cztery kategorie: Pierwsza związana jest z uczestnictwem w kulturze zwłaszcza w formie od-

bioru programów środków masowego przekazu (słuchanie muzyki, czytanie prasy i książek, oglądanie telewizji i filmów DVD, korzystanie z komputera i internetu). Druga forma dotyczy uczestnictwa w życiu społecznym, która polegała na uczestniczeniu w prywatkach i różnego typu imprezach, przebywaniu w kawiarniach, dyskotekach, klubach, wspólnym spędzaniu czasu z koleżankami, kolegami i sympatią. Trzecia grupa związana jest z aktywnością sportową młodzieży. Kolejną grupę stanowią te formy, które młodzież wskazała jako osobiste hobby (rysowanie, zakupy, taniec, telefonowanie).

Przedstawione wyniki badań pokazały, że w sferze zachowań młodzieży widoczne są coraz wyraźniej zachodzące przemiany, które najczęściej określa się mianem stylu życia. Wśród współczesnych nastolatków, pochodzących ze wsi, nie funkcjonują już wzory ciągłej, ciężkiej pracy w gospodarstwie rodzinnym. Kształtuje się natomiast nastawienie na bardziej konsumpcyjny tryb życia, polegający na uczestnictwie w szeroko pojętych dobrach kultury. Niezaprzeczalny wpływ na kształtowanie wzorów zachowań, w tym również stylu spędzania wolnego czasu przez młodzież, posiadają: rodzina, grupy rówieśnicze i szkoła. Należy pamiętać również, że szkoła to nie tylko miejsce pracy i przekazywania wiedzy, ale także miejsce życia, gdzie uczniowie spędzają większość swojego czasu.

Podobnie jak czas wolny również rozwój zainteresowań czytelniczych młodzieży polskiej i francuskiej determinuje środowisko społeczne i media oraz nauczyciele i dom rodzinny. Na zachowania czytelnicze nastolatków duży wpływ ma także środowisko lokalne i rówieśnicy. Wysoki procent wskazań, świadczący o korzystaniu z informacji o wartościowych książkach od znajomych i od rodziny – zarówno wśród młodzieży polskiej jak i francuskiej – sugeruje, że badana młodzież wychowuje się w domach, w których znajdują się rodzinne biblioteki.

Wpływ grupy rówieśniczej na kształtowanie się osobowości młodzieży oraz jej uspołecznianie ma zatem wieloaspektowy wymiar. Przede wszystkim umożliwia zdobycie doświadczeń i umiejętności potrzebnych do zaspokajania potrzeb, zainteresowań i aspiracji oraz rozwiązywania problemów życiowych. Przynależność do grupy rówieśniczej i czynny udział w jej życiu stwarza wśród nastolatków możliwość zdobycia uznania społecznego oraz w mniejszym czy większym stopniu, w zależności od pełnionej roli w grupie, nabycia poczucia własnej wartości. Grupy młodzieży, które funkcjonują

w sposób konstruktywny – w procesie uspołeczniania – mobilizują swoich członków do dojrzałego rozwoju i działania w sposób bardziej efektywny niż nauczyciele czy rodzina. W ten sposób wspierają ogólny proces kształtowania osobowości pozytywnej i korzystnej dla społeczeństwa, a w procesie uspołeczniania odgrywają niezastąpioną rolę, w wyniku której młody człowiek osiąga dojrzałość społeczną.

## Bibliografia

- Chmielewska A. (1954). O rozwoju umysłowym dzieci i młodzieży. Warszawa: WSiP.
- Ekiert – Grabowska D. (1982). Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej. Warszawa: WSiP.
- Filipiak M. (2001). Subkultury młodzieżowe wczoraj i dziś. Tyczyn: WSSG.
- Harris J.R. (1998). Geny czy wychowanie? Co wyrośnie z naszych dzieci i dla czego? Warszawa: Jacek Santorski & CO.
- Hebb D.O. (1973). Podręcznik psychologii. Warszawa: PWN.
- Izdebska J. (2003). Dziecko w rodzinie i w środowisku rówieśniczym. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- Jędrzejewski M. (1999). Młodzież a subkultury. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kawula S. (2001). Współczesne zagrożenia w rozwoju dzieci i młodzieży. Toruń: Adam Marszałek.
- Kawula S., Machela H. (2001). Podkultury młodzieżowe w środowisku szkolnym i pozaszkolnym. Toruń: Adam Marszałek.
- Kowalski S. (1974). Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa: PWN.
- Kozak S. (2007). Patologie wśród dzieci i młodzieży. Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin.
- Kulas H. (1998). Samoocena młodzieży. Warszawa: WSiP.
- Łaciak B. (1998). Świat społeczny dziecka. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Misztal B. (1974). Grupy rówieśnicze młodzieży. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Ossolineum PAN.
- Pilch T. (1995). Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Piotrowski P. (2003). Subkultury młodzieżowe. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Piotrowski P. (2003). Subkultury młodzieżowe. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Czapów Cz. (1993). Grupy rówieśnicze. W: W. Pomykało (red.). Encyklopedia Pedagogiczna. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Szczepański J. (1972). Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa: PWN.
- Walter G. S., Cookie W. S. (1999). Wywieranie wpływu przez grupy. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Winclawski W. (1976). Typowe środowiska wychowawcze współczesnej Polski. Warszawa: PWN.
- Witkowski L. (2000). Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona. Toruń: WIT-GRAF.
- Zaborowski Z. (1969). Rówieśnicy. Warszawa: Wyd. Harcerskie.
- Znaniecki F. (2001). Socjologia wychowania. T. 1. Wychowujące społeczeństwo. Warszawa: PWN.

## Streszczenie

Artykuł przedstawia wybrane elementy kształtowania osobowości i charakteru młodzieży licealnej w Polsce i we Francji. Wyniki prezentowanego sondażu są częścią obszernych badań prowadzonych w pierwszej dekadzie obecnego stulecia (2005-2008) w regionie radomskim i paryskim wśród młodzieży, która kształciła się w trzech różnych środowiskach. W regionie radomskim w liceach na wsi, w małych miastach i w Radomiu oraz w regionie Île-de-France w liceach w małych miastach i w Paryżu. Badaniami zostało objętych 14 placówek oświatowych w tym 9 szkół w Polsce oraz 5 we Francji. Sondaż został przeprowadzony na próbie 691 uczniów, wśród których było 455 licealistów z Polski oraz 236 uczniów z Francji. Przedstawione wyniki badań pokazały, że w sferze zachowań młodzieży widoczne są coraz wyraźniej zachodzące przemiany, które najczęściej określa się mianem stylu życia. Wśród współczesnych nastolatków kształtuje się nastawienie na bardziej konsumpcyjny tryb życia, polegający na uczestnictwie w szeroko pojętych dobrach kultury. Niezaprzeczalny wpływ na kształtowanie wzorów i postaw, w tym również stylu spędzania wolnego czasu przez młodzież, posiadają: rodzina, grupy rówieśnicze i szkoła.



## Summary

The article discusses the selected aspects of personality development of the Polish and French high school youth. The results of the survey presented in this article are a part of extensive research carried out in the first decade of the 21<sup>st</sup> century (the year 2005-2008) among teenagers coming from three different backgrounds. It was conducted in small city and country high schools of the Radom region as well as in Paris and small city high schools of the Île-de-France region. 14 educational institutions were included in the research, 9 of which were Polish and 5 French. The survey was carried out on 455 Polish and 236 French high school students, that is 691 in total. The results point to crucial changes in what is referred to as teenage lifestyle. Modern day youth tend to adopt a more consumerist approach to life making use of various cultural goods. Undeniably, family, school and peer groups play an important role in shaping teenage attitudes and values.